

Людмила Василівна Кирсенко,
заступниця директора з навчально-виховної роботи,
старша вчителька,
СЗШ І–ІІІ ступенів № 128,
м. Київ, Україна

 <https://orcid.org/0009-0007-0912-5714>

Тетяна Юріївна Сайко,
вчителька-методистка початкових класів,
ПЗЗСО «Гімназія “Оптиміст”»,
с. Гатне, Київська область, Україна

 <https://orcid.org/0009-0000-0699-9095>

Світлана Миколаївна Мозган,
вчителька-психологиня,
СЗШ І–ІІІ ступенів № 128,
м. Київ, Україна

 <https://orcid.org/0009-0001-4693-4760>

Олена Валеріївна Галета,
завідувачка бібліотеки,
СЗШ І–ІІІ ступенів № 128,
студентка Українського державного університету імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна

 <https://orcid.org/0009-0008-2111-4900>

УДК 373.2.091:614.8]

DOI: [https://doi.org/10.32405/2309-3935-2023-3\(90\)-66-75](https://doi.org/10.32405/2309-3935-2023-3(90)-66-75)

ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УКРИТТІ ПІД ЧАС ПОВІТРЯНОЇ ТРИВОГИ У ДЕРЖАВНІЙ ТА ПРИВАТНІЙ ШКОЛАХ (З ДОСВІДУ РОБОТИ)

Анотація.

У статті висвітлено досвід роботи педагогічних колективів ЗЗСО щодо організації освітнього процесу в умовах воєнного стану в укритті під час повітряної тривоги. Представлено досвід роботи шкільної адміністрації, учителів початкових класів, психологів, тьюторів Київської СЗШ І–ІІІ ступенів № 128 та ПЗЗСО «Гімназія “Оптиміст”», с. Гатне, Київської області. Доведено, що організувати ефективний освітній процес під час повітряної тривоги можливо за умови додаткової теоретико-методичної та практичної підготовки всіх членів педагогічно-управлінської шкільної команди; визначення засадничих пріорите-

тів; формування навичок командної роботи; розроблення алгоритму організаційно-педагогічних заходів щодо здійснення освітнього процесу в укритті й подолання стресових ситуацій. Доведено ефективність використання інструктажу; планування; технічних засобів навчання та використання ІТ-технологій. Доведено важливість управління часом; виявлення і врахування під час проведення діагностики змін, які відбуваються у дітей унаслідок психоемоційних травм і надання їм психолого-педагогічної допомоги й підтримки; використання адекватних й адаптованих форм, методів, технологій; розроблення власних способів і методик із врахуванням досвіду тьюторства й рекомендацій практичного психолога школи № 128; врахування можливих негативних наслідків стресових ситуацій у здобувачів освіти початкової школи; створення осередків психологічної підтримки, систематичне діагностування проблем із метою покращення психоемоційного стану дітей під час війни в освітньому процесі, зокрема в укритті на період повітряної тривоги; надання своєчасної необхідної кваліфікованої психолого-педагогічної підтримки в організації навчальної діяльності; допомоги учням у подоланні стресів; стабілізації психоемоційної сфери; використання досвіду тьюторів – дає змогу проводити повноцінні уроки, інші форми навчання в укритті під час повітряної тривоги.

Ключові слова: освітній процес; укриття; психоемоційний стан; психологічна підтримка; командна робота; молодші школярі; повітряна тривога.

Нове тисячоліття, сучасний стан суспільства, організація освітнього процесу в умовах воєнного стану ставить нові виклики перед педагогічними колективами України. Учителям необхідно оволодіти сучасними технологіями навчання, розвивати вміння активно використовувати інформаційне середовище, раціонально сприймати й застосовувати інновації, стратегічно та системно мислити, мати творчі та наукові здібності, високу професійно-педагогічну компетентність, загальну та педагогічну культуру, професійну й особистісну культуру, готовність працювати, попри несприятливі й складні умови воєнного часу.

Керівникам, педагогам-предметникам, іншим членам шкільних колективів у різних (часом небезпечних і складних ситуаціях) потрібно навчитися працювати з дітьми в різних умовах, використовуючи сучасні ефективні форми та методи роботи, самим бути зібраними, психологічно зрівноваженими, готовими до швидких змін, адже війна може мати серйозні негативні наслідки для дітей, фізично й психологічно зашкодити їхньому здоров'ю й добробуту. Особливо це стосується молодших школярів – найбільш вразливої категорії здобувачів освіти. Провідною залишається роль педагога початкової школи, але в таких умовах важливою складовою є злагоджена командна робота щодо організації роботи з дітьми в укритті під час повітряної тривоги, де, на жаль, відбувається значна частина освітнього процесу.

Мета статті полягає в тому, щоб представити досвід злагодженої командної роботи адміністрації школи, психолога, вчителів початкових класів, тьюторів в організації освітнього процесу в укритті в загальноосвітній та приватній школах Києва й Київської області під час повітряної тривоги.

Завдання:

- здійснити контент-аналіз літературних джерел і нормативно-правових документів із теми дослідження;

- розкрити зміст пріоритетів, ключових форм, методів і технологій практичного досвіду організації освітнього процесу в укритті під час повітряної тривоги й надання психолого-педагогічної підтримки і допомоги здобувачам освіти.

Методи дослідження: теоретичні – контент-аналіз літературних джерел і нормативно-правових актів; емпіричні – діагностичні (діагностика змін, які відбуваються у молодших школярів унаслідок стресів з метою надання їм психолого-педагогічної допомоги й підтримки в подоланні стресових станів; бесіди, опитування й інтерв'ювання), обсерваційні (пряме та непряме спостереження, вибіркове і систематичне), праксиметричні (аналіз досвіду командної роботи щодо організації освітнього процесу з молодшими школярами в укритті під час повітряної тривоги).

Питання управління організацією освітнього процесу в ЗЗСО, різні аспекти навчання, виховання й розвитку школярів, методичної підготовки педагогів-предметників, зокрема вчителів початкових класів, формування і розвиток професійної компетентності, педагогічної культури й майстерності, наставництва і тьюторства, професійної діяльності педагогічних колективів висвітлено в працях багатьох науковців і практиків. З-поміж них важливими для нашої статті є такі питання: теоретичної та методичної підготовки вчителів початкової школи, яким присвячено дослідження і розробки Н. Бібік, О. Онопріско, Т. Павлової, О. Петрук, О. Савченко та ін.; формування професійної компетентності, загальної і професійно-педагогічної культури, що розкрито в працях М. Гончарової, Р. Михайлишин, О. Онаць; тьюторство як простір для педагогічної діяльності й ефективна умова забезпечення якості освіти, що розглянуто в працях К. Осадчої, І. Цюпак та ін.

Організація освітнього процесу в умовах війни постійно перебуває в полі зору науковців Інституту педагогіки НАПН України. Надійним помічником практикам є методичний poradник до початку навчального року «Загальна середня освіта України в умовах воєнного стану та відбудови» (за заг. ред. О. Топузова, Т. Засекоїної); корисними вважаємо матеріали конференції «Контексти творчості Олександри Яківни Савченко. Уміння вчитися як ключова здатність здобувачів початкової освіти в реаліях воєнного стану» (за заг. ред. О. Топузова, О. Онопрієнко); рекомендуємо до ознайомлення і використання матеріали дослідження «Освіта в реаліях війни: орієнтири

міжнародної спільноти: оглядове видання» (за заг. ред. О. Топузова, О. Локшиної). Заслугують на увагу і доцільність у використанні поради педагогам про те, як навчати дітей в умовах війни дитячих психологів Світлани Ройз і Катерини Гольцберг [9–10; 16; 18–20].

Аналіз нормативно-правових документів і публікацій, значної кількості методичних рекомендацій із питань організації освітнього процесу в умовах війни (Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу в початковій школі в умовах воєнного часу; лист МОН України від 29 березня 2022 р. № 1/3725-22; наказ МОН України від 15 травня 2023 р. № 563 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо окремих питань здобуття освіти в закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні»; рекомендації Державної служби якості освіти України «Заклади освіти в умовах воєнного стану»; «Освітній процес в умовах війни: тенденції та висновки») [3; 4; 8; 16] показав, що в цих документах відсутні рекомендації щодо здійснення освітнього процесу в укриттях під час повітряної тривоги.

Введення в Україні воєнного стану позначилося на роботі всіх сфер нашого суспільства, зокрема і ЗЗСО. Українські школи понад рік працюють за новими алгоритмами й правилами безпеки в умовах повномасштабної війни з російським агресором. Кожен заклад освіти, незалежно від його місця розташування, намагається забезпечити своїх учнів безперервним і рівним доступом до навчання, враховуючи безпекову ситуацію регіону, зокрема повітряні тривоги і вимушену необхідність здійснювати освітній процес в укритті. Необхідно враховувати те, що кожний регіон України має свій рівень небезпеки, але спільною є основна мета роботи з дітьми під час війни: забезпечення їхньої фізичної безпеки, надання психолого-педагогічної підтримки та конкретної допомоги у подоланні стресів, зменшення рівня тривожності, підтримка психоемоційного стану школярів.

Важливу роль в ефективній організації освітнього процесу під час повітряної тривоги відіграє спільна командна робота адміністрації школи, педагогів, психологічної служби, тьюторів та інших учасників освітнього процесу, яка, завдяки злагодженій спільній роботі, забезпечує кращі результати.

На нашу думку, на увагу заслуговує практичний досвід злагодженої командної роботи організації освітнього процесу в укритті в умовах воєнного стану під час повітряної тривоги, накопичений упродовж року в Київській СЗШ І–ІІІ ступенів № 128 (м. Київ) і приватній «Гімназії «Оптиміст»», (с. Гатне Київської обл.), який виявився ефективним.

Передумовою успіху в цих освітніх закладах стало те, що організація освітнього процесу в

умовах війни, зокрема педагогічної діяльності зі здобувачами освіти в укриттях під час повітряної тривоги, окрім методично-предметної, здійснювалася *додаткова теоретико-методична підготовка й оволодіння практичними навичками з питань надання психолого-педагогічної підтримки і допомоги, засвоєння медико-психологічних знань, методик і форм роботи не лише педагогами початкових класів, а й усіма членами педагогічної шкільної команди.*

Особлива увага приділялася формуванню навичок командної роботи, зокрема: *ефективній комунікації та міжособистісній взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу; спільному розробленню та прийняттю правил взаємодії, як єдиного цілого, групою працівників; спільному визначенню стратегічних і тактичних цілей, ухваленню рішень і відповідальності; розподілу командних ролей з урахуванням рівня професійної компетентності кожного члена команди; розробленню ефективних способів взаємодії з керівництвом закладу; співпраці та партнерській взаємодії з іншими педагогічними командами та іншими учасниками освітнього процесу.*

З урахуванням методичних рекомендацій щодо організації освітнього процесу в умовах війни, під час нестабільної ситуації в країні й накопиченого власного досвіду практичної діяльності було визначено головну *стратегію* діяльності шкільних команд щодо організації освітнього процесу в укритті: *забезпечення безпеки дітей та інших учасників освітнього процесу; емоційна стабільність дорослого поруч; сприяння емоційній відкритості молодших школярів; психолого-педагогічна допомога і психоемоційна підтримка* [3; 4; 7; 9; 13].

Гарантування безпеки дітей та інших учасників освітнього процесу. Для гарантування безпеки дітей, інших учасників освітнього процесу необхідно створити надійні й безпечні обставини: забезпечення доступу до облаштованого укриття (наявність достатньої кількості стільців, мобільних столів/парт, світла й аварійного освітлення, достатнього простору для всіх присутніх); готовність і можливості надання психолого-медичної допомоги; забезпечення необхідними матеріалами і засобами для фізичного благополуччя і зняття стресу.

Емоційна стабільність дорослого поруч. Існує безліч факторів стресу, які в період війни значно підсилюються. Це насамперед стосується молодших школярів, адже вони цілком залежать від дорослих. Емоційна стабільність дорослого поруч, дає змогу дитині відчувати себе в безпеці. Педагогам-предметникам, іншим дорослим, які опікуються дитиною, важливо турбуватися не лише про дітей, а й про свій психоемоційний стан. Для того, щоб дорослий мав стабільний психоемоційний стан, йому також потрібна під-

тримка і допомога, а також постійне безперервне навчання упродовж життя.

Сприяння емоційній відкритості молодших школярів. Враховуючи потребу дітей молодшого шкільного віку до спілкування, що дає змогу зняти напругу, надзвичайно важливим є вміння їх уважно слухати. Варто створювати умови для усвідомлення власних емоцій і запрошуємо дітей поділитися своїми емоціями й думками. Важливо усвідомлювати, що їхні емоції важливі. Такі міжособистісні відносини налаштовують на співпрацю дитини з вчителем, а обговорення проблем вивільняє напругу і допомагає дітям заспокоїтися і відчувати, що їх чують, бачать і розуміють.

Психолого-педагогічна допомога і психоемоційна підтримка. Усі здобувачі освіти можуть відчувати страх, тривогу, хвилювання, складнощі в поведінці і вчинках, які зумовлені життям в умовах війни. Допомога вчителя, психолога та інших фахівців потрібна всім дітям, але особливо її потребують першокласники та учні, які перший рік навчаються у цій школі. Завдання шкільного психолога полягає в тому, щоб здійснювати системне спостереження й пропонувати поради та рекомендації учителям щодо форм роботи, які будуть знімати стрес, стабілізувати психоемоційний стан школярів.

З метою забезпечення умов для злагодженої командної роботи було розроблено чіткі організаційно-педагогічні заходи щодо здійснення освітнього процесу в укритті й подолання стресових ситуацій **за таким алгоритмом: інструктаж; планування; забезпечення технічними засобами та використання ІТ-технологій; управління часом; відбір технологій, форм і методів навчання надання; урахування змін, які відбуваються в молодших школярів унаслідок стресів і надання їм психолого-педагогічна допомоги й підтримки.**

Важливим компонентом в організаційно-педагогічній діяльності є *інструктаж*. Відповідно до посадових обов'язків, заступники директора проводять детальний інструктаж: попередньо ознайомлюють учасників освітнього процесу з алгоритмом проведення уроків в укритті під час повітряної тривоги, правилами поведінки й правилами безпеки життєдіяльності всіх учасників освітнього процесу тощо.

Наступним визначальним кроком для організації злагодженої роботи шкільної команди є *планування*: заступники директора з навчально-виховної роботи спільно з членами команди заздалегідь складають плани і розробляють рекомендації, що затверджуються директором ЗЗСО і передбачають проведення повноцінних уроків в укритті під час повітряної тривоги. Плани і рекомендації враховують можливі зміни, обмеження й корегування залежно від конкретної ситуації, як, наприклад, обмежений доступ до обладнання чи

навчальних матеріалів. Педагоги-предметники, працюючи над календарними планами, мають враховувати різні обставини, щоб мати можливість адаптувати свої навчальні матеріали до умов укриття й бути готовими швидко змінювати формат організації навчання учнів. Обов'язковим є детально прописаний запасний варіант проведення навчальних занять. Це надає змогу продовжувати урок без витрати часу. Одним із варіантів допомоги в організації якісного освітнього процесу є також створення мобільних кейсів із навчально-пізнавальним матеріалом, вміст якого можна доповнювати, розширювати й змінювати.

Забезпечення технічними засобами та використання ІТ-технологій. В укритті облаштовується кабінет/осередок, у якому є інтернет і використовуються ІТ-технології із застосуванням різноманітних засобів: переносних комп'ютерів або планшетів, смартфонів, телевізорів, смарт-дошки тощо для забезпечення навчання під час перебування в укритті. Це уможливорює здійснення повноцінного навчально-виховного процесу навіть у таких складних умовах. Директором школи обов'язково затверджується розклад або графік використання приміщення з відповідним технічним обладнанням.

Управління часом. Кожен ЗЗСО може мати власні правила і плани використання укриття. Важливим аспектом вважаємо управління часом і дотримання тиші. За умови дотримання чітко визначеного часу та відносної тиші, забезпечується не лише безпека учасників, а й якість освітнього процесу. Зазвичай усі класи розпочинають урок через 10 хвилин після сигналу «Повітряна тривога». Як у загальноосвітній, так і в приватній школі, після відбою тривоги, здобувачі освіти перебувають на свіжому повітрі 10–15 хвилин для зняття напруги і стресу.

Відбір технологій, форм і методів навчання. Враховуючи обмежений простір і можливі труднощі, застосування різних технологій, форм і методів навчання має бути гнучким. Усвідомлюючи важливість спілкування і партнерської взаємодії педагога, інших членів команди з молодшими школярами, створення системи взаєморозуміння і співпереживання, формування колективу, команди, можливості працювати з кожним учнем як з унікальним суб'єктом навчання і виховання, залучення всіх учнів до процесу пізнання, заняття проводилися, переважно, із використання інтерактивних методів, технологій і форм. Успіх залежить від їх творчого та раціонального застосування вчителем, рівня його професійної компетентності, педагогічної культури, майстерності [1; 5; 10].

Наступним, але не менш важливим моментом в організації якісного освітнього процесу з учнями початкової школи є ретельний вибір матеріалів, засобів та їхня адаптація для використання

в укритті. Перевага надається тим засобам, які можна легко переносити та зберігати: пластилін; магнітні та маркерні дощечки; іграшки-антистреси; пазли; головоломки; роздруківки, а також LEGO-технології тощо. Найефективнішими виявилися інтерактивні технології навчання, які застосовувалися в початковій школі в укритті. Вони уможливають залучення до освітнього процесу практично всіх учнів. Такими формами організації навчально-пізнавальної діяльності учнів є *кооперативна, фронтальна, індивідуальна, навчання у грі* тощо.

Кооперативна форма навчання – це модель організації навчання в малих групах, які об'єднані спільною метою (*робота в парах, трійках, інших малих групах*). На уроках в укритті доцільно використовувати *технології навчання в парах*. Партнерів обираємо спільно: гра «Незнайко», «Інтерв'ю», гра «Кіт і Мишка», «Взаємні запитання» тощо. *Групова форма* організації навчальної діяльності передбачає поділ дітей на групи (*ротаційні, так звані змінювані трійки*), для розв'язання однакових чи різних завдань. Кількість учнів у групах має становити 3–6 осіб. Вони можуть бути мобільними. Під час поділу на групи важливо враховувати індивідуальні особливості кожного школяра, його навчальні можливості для виконання завдання. Найбільш цікавими для учнів стали такі *технології групової форми роботи на уроках у початковій школі*: «Архітектор», «Хто швидше?», «До свого героя», «Цікаві дії», «Хто зайвий?» тощо.

Фронтальна форма організації навчання – це робота з усім учнівським колективом в єдиному темпі. Молодші школярі під керівництвом учителя виконують спільні завдання. *Види технологій*: «Коло ідей», «Мікрофон», «Мозковий штурм», «Навчаючись – учуся», «Дерево рішень», «Незакінчені речення» тощо.

Індивідуальна форма навчання передбачає отримання завдань, які дібрано відповідно до рівня підготовки кожного здобувача освіти і навчальних можливостей завдання для самостійного розв'язання. Найефективнішими виявилися такі види *технологій*: різні тренажери для вдосконалення вивченого матеріалу, «Танграм», «Тетрис», «Відгадай за описом» тощо.

Навчання у грі – це побудова освітнього процесу на основі включення здобувачів освіти у гру і творчість. Досвід підтверджує, що творчість і гра можуть бути потужними інструментами для відволікання уваги дітей від негативних думок. Зпоміж таких ігор популярними серед молодших школярів стали: «Програвання сценки», «Нескінченний ланцюжок», «Ажурна пилка», «Тиснемо – виснемо» тощо.

Для того, щоб освітній процес був результативним і психоемоційний стан здобувачів освіти був задовільним, варто зважати на основні, на

нашу думку, **симптоми виявлених змін під час проведення діагностики**, які відбуваються у молодших школярів внаслідок стресів із метою надання їм психолого-педагогічної допомоги й підтримки, а саме: *змін у поведінці* – у поведінці молодшого школяра проявляються такі зміни: агресія, роздратованість, нервозність або збудження, більша активність або, навпаки, ізольованість; *фізичні симптоми*, зокрема головний біль, шлункові болі, нудота, втрата апетиту або проблеми зі сном. Дитина скаржиться на загальну втому або безсоння. Сонячне сплетіння – це локалізація тривожності та страху в нашому тілі, треба це враховувати, якщо дитина скаржиться на біль чи дискомфорт; *емоційна реакція та емоційні проблеми*. Дитина демонструє підвищену схильність до сльозливості, пригніченості, тривоги або страху. Вона може мати зміни настрою, сумувати, бути інертною або навпаки дуже енергійною. Діти, які постійно перебувають у стресі, можуть мати підвищену схильність до тривоги, депресії та інших емоційних проблем; *зміни в академічній успішності й погіршення когнітивних функцій*.

Стрес впливає на академічну продуктивність й академічні досягнення дітей, оскільки вони мають складнощі з концентрацією уваги, запам'ятовуванням і виконанням завдань, унаслідок чого дитина втрачає інтерес до навчання, знижується мотивація до навчання, погіршуються оцінки. Високий рівень стресу може впливати не лише на здатність до концентрації, пам'ять, сприйняття інформації, інші когнітивні процеси.

Соціальні зміни – дитина проявляє зміни в соціальній поведінці. Вона втрачає інтерес до друзів, має проблеми взаємодії з іншими. Діти молодшого шкільного віку виявляють різні показники стресу, які свідчать про їх емоційний дисбаланс або незручності, з якими вони зіткнулися.

Затримка в розвитку – постійний стрес може призвести до затримки розвитку мозку, зокрема в зонах емоційного регулювання, соціальних навичок і виконавчої функції тощо.

Ми погоджуємося з висновками дослідниці А. Широкої, яка зазначає, що головні зміни, що відбуваються в мозку під час стресу, пов'язані з виробленням гормону кортизолу. Підвищений рівень кортизолу, що виникає в разі тривалого або надмірного стресу, може мати негативний вплив на мозкову діяльність. Так, якщо виникла напруга (наприклад, «повітряна тривога»), у дитини піднімається кортизол, тому треба знизити його рівень, вплинути на блукаючий нерв. Цей нерв також є регулятором парасимпатичної нервової системи, яка допомагає контролювати розслабляючі реакції організму [19].

З огляду на це, шкільними командами були розроблено й впроваджено конкретні детальні заходи, дібрано чи розроблено способи, методи і

технології з метою покращення психоемоційного стану дітей під час війни, зокрема в укритті під час повітряної тривоги: створено *осередки психологічної підтримки*; проведено *систематичне діагностування* проблем; обрано *адекватні й адаптувалися вже відомі форми, методики і технології*; розроблено *власні підходи та методики з урахуванням досвіду тьюторста й рекомендацій практичного психолога школи № 128*.

Для попередження негативних змін і порушень у поведінці та здоров'ї молодших школярів, зокрема в мозку, згідно з рекомендаціями медиків і психологів, доцільно використовувати такі методики і техніки: глибоке повільне дихання; тілесні вправи; «постукування» ногами об підлогу; «постукування» свого тіла ніби вибиваємо стрес; гра «Привітання пальчиків». Виконуючи такі вправи, молодші школярі великим пальцем натискають на останні фаланги пальців на правій і лівій руках, цим стимулюють нервові закінчення. Ці імпульси пригнічують активність амігдали (або ж мигдалеподібного тіла) – мозкового центру, який відповідає за тривожність.

Популярною і корисною стала вправа «Метелик». Руки схрещуються на грудях і відбувається по черзі ті ж самі «постукування». Під час виконання цієї вправи відбувається взаємодія на виході черепних нервів, які отримують перехресні сигнали. Амігдала зменшує свою активність, префронтальна зона активується, а мозок переходить у більш адаптивний режим і може бути налаштований на роботу.

Подібні вправи доцільно проводити перед початком уроку, або під час того, як молодші школярі потрапили в укриття і продовжили там навчання. Це допомагає поверненню дітей до стану стабільності маленькими ритуалами перед початком навчання для зменшення кортизолу і, відповідно, для кращого засвоєння інформації і працездатності на заняттях.

Наведемо декілька прикладів практичних творчих занять для зняття стресів: можна ліпити з пластиліну, що застигає, символи сили. По-перше, це робота руками (розвиток дрібної моторики), а, по-друге, – це метафора, яку можна використовувати для дітей; робити можна обереги; заспокоює й робота з в'язальними нитками, або з тканини для виготовлення ляльок-мотанок; цікавими видами роботи є малювання, письмо, музика, спорт або будь-яка інша діяльність, яка подобається молодшим школярам. Щоб зняти напругу з аудіального каналу можна співати, застосовувати дихальні вправи, наприклад, з гучним видихом (можна робити видих з відкритим ротом). У проведенні таких занять керуємося не лише власним досвідом, а й практичними порадами дитячих психологів, зокрема Світлани Ройз і Катерини Гольцберг, використовуючи онлайн-практикуми Світлани Ройз [6; 8].

Особливої уваги потребує момент організованого і спокійного виходу молодших школярів із укриття. Пропонуємо перед тим, як вийти з укриття, використовувати декілька вправ: розтерти вуха і уявити, що з них «висипається» в долоню чи на землю те, що їм заважає; уявити себе, наприклад, песиком, який щойно вийшов із води і струшує з себе всю воду. У подальшому важливо збудувати алгоритм до наступних дій. Для цього можна запитати у дітей про те, що вони збираються зробити, вийшовши з укриття. У цьому контексті надзвичайно важливо враховувати думки і плани молодших школярів.

Такого роду діяльність відбувається більш ефективно за умови залучення помічників вчителя, наприклад, тьютора, але наразі, у державних і комунальних закладах освіти України, зокрема в СЗШ I–III ступенів № 128 (м. Київ) наявність тьюторів не передбачена штатним розписом. У кращому разі, в інклюзивних класах є помічник учителя. Тому педагоги СЗШ № 128 ухвалили рішення про використання на громадських засадах досвіду тьюторства. Корисним став досвід роботи тьюторів партнерів – «Гімназії «Оптиміст»» (с. Гатне Київської області). Колеги ознайомили шкільні команди з поняттям тьюторства, розкрили переваги співпраці педагога з тьютором, поділилися успішним досвідом роботи зі здобувачами освіти в гімназії, активно включилися в спільну командну роботу двох колективів.

Варто зазначити, що, тьюторство в освітньому процесі є ефективним інструментом, який сприяє підвищенню якості навчання, забезпечує індивідуальну увагу до кожного здобувача освіти, допомагає розв'язувати проблемні ситуації й долати труднощі. Це підтверджує вивчення літературних джерел і практичний досвід тьюторів гімназії «Оптиміст». Варто підкреслити, що *тьюторство є одним з інноваційних підходів до навчання*. Це процес, у якому досвідчена людина (ментор або тьютор) надає підтримку та допомогу менш досвідченій особі (учню) з метою досягнення певної мети.

Ми погоджуємося з думкою К. Осадчої про те, що тьюторство впливає на розвиток самостійності та мотивації учнів, а також сприяє розвитку соціальних і комунікативних навичок, може чинити позитивний вплив на особистісний розвиток учнів [14].

У своїй публікації «Тьюторство як ефективна умова забезпечення якості освіти» І. Цюпак справедливо зазначає, що важливим для тьютора є можливість застосовувати різні підходи до навчання й розвитку дітей, включаючи індивідуальні потреби та стилі навчання. Він має бути готовий не лише адаптуватися до потреб і стилів навчання кожного учня, а й використовувати різноманітні методи навчання [17].

Таким чином, тьютор може підтримати вчителя в роботі з класом, зокрема:

- *допомога учням з особливими потребами* (індивідуальна підтримка й допомога цим учням у розумінні матеріалу, виконанні завдань і розвитку навичок, що дає змогу педагогу-предметнику забезпечити інклюзивну освіту й зробити освітній процес доступним для усіх учнів);

- *проведення занять у малих групах* (надання додаткових пояснень шляхом демонстрації прикладів і вправ, а також вирішення індивідуальних запитань, що дає вчителю змогу більше уваги приділити кожному учневі й сприяє більш ефективному навчанню і забезпечує інтерактивну взаємодію в класі);

- *організація додаткових практичних занять* (організація та проведення додаткових практичних занять у позаурочний час, що є чудовим доповненням до навчальної програми);

- *зворотний зв'язок і моніторинг прогресу* (відстеження успішності учнів, оцінювання їхніх досягнень і надання детального зворотного зв'язку про їхній прогрес, що дає змогу педагогу-предметнику вчасно виявляти можливі проблеми й реагувати на них);

- *участь у ролі фасилітатора реалізації групових проєктів або дослідницьких робіт*, організувати ефективну співпрацю між учнями, допомагати розв'язувати конфлікти та забезпечувати продуктивну комунікацію.

Усім, хто працює в системі загальної середньої освіти, цілком зрозуміло, що для отримання бажаних результатів організації освітнього процесу, зокрема в укритті в умовах повітряної тривоги, потрібен час, сили і можливості для осмислення, апробування, корекції й вдосконалення роботи шкільної команди з колективами здобувачів освіти. І все доводиться робити одночасно і своєчасно. Розв'язання всіх питань організації освітнього процесу, допомога і підтримка здобувачів освіти насамперед покладається на педагога, який виконує найрізноманітніші ролі, особливо в початковій школі. Проте одному педагогу надзвичайно важко працювати в таких умовах, тому необхідна злагоджена робота всієї шкільної педагого-психологічної та адміністративно-управлінської команди. Певним резервом є тьюторство як важлива складовою сучасної освіти, оскільки освіта за спеціальністю «тьютор» дає змогу майбутнім фахівцям (і педагогу-практику зокрема) отримати глибокі знання про психологічні, педагогічні та методичні аспекти тьюторства.

Таким чином, країні потрібні досвідчені, талановиті громадяни. Навчати дітей в умовах війни – складно, але злагоджена робота педагогічного колективу, шкільних педагогічних команд навіть під час повітряної тривоги дає позитивні результати. Головну роль у навчанні в укритті відіграє мотивація педагогом здобувачів освіти

до навчання в різних умовах й емоційна стабільність дорослих.

Використання різноманітних сучасних форм і технологій навчання, сприяє оволодінню різними способами планування власної та групової форми діяльності, моделюванню, здійсненню контролю та самоконтролю, взаємодопомоги, взаємоконтролю, роботи в команді; формується відповідальність, самостійність, робота в колективі чи групі, культура ведення діалогу, уміння відстоювати власну точку зору, навіть у найменших школярів. Ефективність такої роботи цілком залежить від: уміння педагога-предметника організувати навчально-пізнавальну діяльність здобувачів освіти; його професійної компетентності й педагогічної майстерності, партнерської взаємодії з іншими членами шкільної команди, батьківською спільнотою, громадою, представниками суспільного сектора.

За один навчальний рік в умовах війни на власному досвіді ми переконалися, що організувати якісний освітній процес під час повітряної тривоги можливо і потрібно.

Перспективними напрямками в подальшій діяльності є необхідність оволодіння інноваційними сучасними технологіями, удосконалення і збагачення змісту технологій, форм і методів роботи шкільних педагогічних команд, зміцнення навчально-методичної та матеріальної бази, вивчення кращих практик позитивного досвіду.

Використані літературні джерела

1. Гончарова О. М. Деякі аспекти формування професійної культури майбутніх викладачів закладів вищої освіти / О. М. Гончарова // Адаптивне управління: теорія і практика. – 2018. – Вип. 5(9). – URL: <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/22295>.

2. Загальна середня освіта України в умовах воєнного стану та відбудови: методичний poradnik науковців Інституту педагогіки НАПН України до початку нового навчального року: метод. рек. / за заг. ред. О. Топузова, Т. Засекоїної. – Київ : Освіта, 2022. – 296 с. DOI: <https://doi.org/10.32405/978-966-983-360-0-2022-700osvima>.

3. Заклади освіти в умовах воєнного стану // Державна служба якості освіти України. – URL: <https://sqe.gov.ua/dosen/>.

4. Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу в початковій школі в умовах воєнного часу // Лист МОН від 29 берез. 2022 р. № 1/3725-22 «Про організацію освітнього процесу в початковій школі в умовах воєнного часу». – URL: <https://imzo.gov.ua/2022/03/31/lyst-mon-vid-29-03-2022-1-3725-22-pro-orhanizatsiiu-osvitn-oho-protsesu-v-pochatkoviy-shkoli-v-umovakh-voiennoho-chasu/>.

5. Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу в школах у 2022/2023 навчальному // Міністерство освіти та науки. – URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/metodichni-rekomendaciyi-shodo->

organizaciyi-osvitnogo-procesu-v-shkolah-u-20222023-navchalnomu-roci.

6. Михайлишин Р. Професійно-педагогічна культура учителів початкових класів / Р. Михайлишин // Вісник Львів. ун-ту. – 2012. – Вип. 28. – С. 25–34. – URL: <https://pedcollege.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/09/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D1%84%D0%B5%D1%81%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%BE-%D0%BF%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B0-%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0-%D1%83%D1%87%D0%B8%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%96%D0%B2-%D0%BF%D0%BE%D1%87%D0%B0%D1%82%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%85-%D0%BA%D0%BB%D0%B%D0%B0%D1%81%D1%96%D0%B2-1.pdf>.

7. Навчання дітей в умовах війни: поради педагогам від Марини Корольчук. Поради двох дитячих психологів – Світлани Ройз та Катерини Гольцберг // Learning.ua. – URL: <https://learning.ua/blog/202209/navchannia-ditei-v-umovakh-viiny-porady-pedahoham/>

8. Про затвердження методичних рекомендацій щодо окремих питань здобуття освіти в закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні: наказ МОН України від 15 трав. 2023 р. № 563. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0563729-23#Text>.

9. Онлайн-практикуми стійкості та відновлення зі Світланою Ройз // НУШ. – URL: <https://nus.org.ua/onlajn-praktykumy-stijkosti-ta-vidnovlennya-zisvitlanoyu-rojz/>.

10. Контексти творчості Олександри Яківни Савченко. Уміння вчитися як ключова здатність здобувачів початкової освіти в реаліях воєнного стану: збірник матеріалів II Міжнар. пед. читань пам'яті О. Я. Савченко (Київ, 3 листоп. 2022 р.) / за заг. ред. Олега Топузова, Оксани Онопрієнко. – Київ : Пед. думка, 2022. DOI: <https://doi.org/10.32405/978-966-983-389-1-202>.

11. Онаць О. М. Управління процесами в освіті. Робоча програма навчальної дисципліни для здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки» / О. М. Онаць. – Київ: Пед. думка, 2023. – 21 с. DOI: [10.32405/978-966-644-680-3-2022-21](https://doi.org/10.32405/978-966-644-680-3-2022-21).

12. Онаць О. М. Підготовка учасників освітнього процесу до реалізації ідей партнерської взаємодії / О. М. Онаць // Світ дидактики: дидактика в сучасному світі» (Київ, 21–22 верес. 2021 р.). – Київ. – С. 54–57. – URL: <https://undip.org.ua/wp-cont>.

13. Онаць О. М. Теоретико-методичні основи стратегії управління розвитком професійної компетентності молодого вчителя в контексті тематики підручника для керівника закладу / О. М. Онаць. – URL: <file:///C:/Users/B-PRO/Downloads/58.pdf>.

14. Осадча К. Тьюторство як простір для педагогічної діяльності / К. Осадча // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького. – 2016. – № 1 (16). –

С. 52–60. (Серія «Педагогіка»). – URL: <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/822/>.

15. Освіта в реаліях війни: орієнтири міжнародної спільноти : оглядове видання / О. Локшина, О. Глушко, А. Джурило, С. Кравченко, О. Максименко, Н. Нікольська, О. Шпарик ; за заг. ред. О. Топузова, О. Локшиної ; Нац. акад. пед. наук, Ін-т педагогіки НАПН України. – Київ : Пед. думка, 2022. – 66 с. DOI: <https://doi.org/10.32405/978-966-644-614-8-2022-55>.

16. Освітній процес під час війни: актуальні поради для вчителів. Онлайн-практикуми стійкості та відновлення зі Світланою Ройз // Освіторія. – URL: <https://osvitoria.media/experience/osvitnij-protses-pidchas-viiny-aktualni-porady-dlya-vchyteliv/>.

17. Освітній процес в умовах війни: тенденції та висновки // Освіта.ua. – URL: <https://osvita.ua/school/88943/>.

18. Цюпак І. Тьюторство як ефективна умова забезпечення якості освіти / І. Цюпак // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Т. 4. Національний університет біоресурсів і природокористування України. Київ. 2018. – С. 346–348. – URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u169/tom_4_na_sayt1.pdf#page=348.

19. Широка А. І. Активізація блукаючого нерва та сомато-психічний стан людини / А. Широка // НейроNews: психоневрологія та нейропсихіатрія. 2017. – С. 11–12.

20. Міжнародне дослідження соціально-емоційних навичок учнів/учениць 232 шкіл України. – URL: <https://sqe.gov.ua/dosen/>.

References

1. Honcharova, O. M. (2018). Deiaki aspekty formuvannia profesiinoi kultury maibutnix vykladachiv zakladiv vyshchoi osvity [Some aspects of the formation of the professional culture of future teachers of higher education institutions]. *Adaptivne upravlinnia: teoriia i praktyka – Adaptive management: theory and practice*. Vol. 5 (9). Retrieved from: <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/22295> [in Ukrainian].

2. Topuzov, O., & Zasiakina, T. (Eds.) (2022). *Zahalna serednia osvita Ukrainy v umovakh voiennoho stanu ta vidbudovy: metodychnyi poradnyk naukovtsiv Instytutu pedahohiky NAPN Ukrainy do pochatku novoho navchalnogo roku [General secondary education of Ukraine in the conditions of martial law and reconstruction: methodological advisor of scientists of the Institute of Pedagogy of the National Academy of Sciences of Ukraine before the beginning of the new academic year]*. Kyiv, 296 p. DOI: <https://doi.org/10.32405/978-966-983-360-0-2022-700> *Osvita*. [in Ukrainian].

3. *Zaklady osvity v umovakh voiennoho stanu [Educational institutions in the conditions of martial law]. Derzhavna sluzhba yakosti osvity Ukrainy – State Service of the Quality of Education of Ukraine*. Retrieved from: <https://sqe.gov.ua/dosen/>. [in Ukrainian].

4. *Metodychni rekomendatsii shchodo orhanizatsii osvitnogo protsesu v pochatkovii shkoli v umovakh*

voiennoho chasu [Methodical recommendations regarding the organization of the educational process in primary school in wartime conditions]. *Lyst MON vid 29 berez. 2022 r. № 1/3725-22 «Pro orhanizatsiiu osvithnoho protsesu v pochatkovii shkoli v umovakh voiennoho chasu» – Letter of the Ministry of Education and Culture dated March 29, 2022 No. 1/3725-22 «On the organization of the educational process in primary school in wartime conditions»*. Retrieved from: <https://imzo.gov.ua/2022/03/31/lyst-mon-vid-29-03-2022-1-3725-22-pro-orhanizatsiiu-osvitno-o-ho-protsesu-v-pochatkovi-shkoli-v-umovakh-voiennoho-chasu/>. [in Ukrainian].

5. Metodychni rekomendatsii shchodo orhanizatsii osvitnoho protsesu v shkolakh u 2022/2023 navchalnomu [Methodological recommendations regarding the organization of the educational process in schools in the 2022/2023 academic year]. *Ministerstvo osvity ta nauky – Ministry of Education and Science*. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/ua/news/metodychni-rekomendatsii-shchodo-organizatsii-osvitnoho-procesu-v-shkolakh-u-20222023-navchalnomu-roci>. [in Ukrainian].

6. Mykhailyshyn, R. (2012). Profesiino-pedahohichna kultura uchyteliv pochatkovykh klasiv [Professional and pedagogical culture of primary school teachers]. *Visnyk Lviv. universitetu – Visnyk Lviv. university*. Vol. 28. P. 25–34. Retrieved from: <https://pedcollege.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/09/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D1%84%D0%B5%D1%81%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%BE-%D0%BF%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B0-%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0-%D1%83%D1%87%D0%B8%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%96%D0%B2-%D0%BF%D0%BE%D1%87%D0%B0%D1%82%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%85-%D0%BA%D0%BB%D0%BB%D0%B0%D1%81%D1%96%D0%B2-1.pdf>. [in Ukrainian].

7. Navchannia ditei v umovakh viiny: porady pedahoham vid Maryny Korolchuk. Porady dvokh dytiachykh psyholohiv – Svitlany Roiz ta Kateryny Holtsberh [Education of children in war conditions: advice to teachers from Maryna Korolchuk. Advice from two child psychologists - Svitlana Roiz and Kateryna Goltzberg]. *Learning.ua*. Retrieved from: <https://learning.ua/blog/202209/navchannia-ditei-v-umovakh-viiny-porady-pedahoham/>. [in Ukrainian].

8. Pro zatverdzhennia metodychnykh rekomendatsii shchodo okremykh pytan zdobuttia osvity v zakladakh zahalnoi serednoi osvity v umovakh voiennoho stanu v Ukraini: nakaz MON Ukrainy vid 15 trav. 2023 r. № 563 [On the approval of methodological recommendations regarding certain issues of obtaining an education in institutions of general secondary education in the conditions of martial law in Ukraine: order of the Ministry of Education and Culture of Ukraine dated May 15, 2023 No. 563]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0563729-23#Text>. [in Ukrainian].

9. Onlain-praktykumy stiikosti ta vidnovlennia zi Svitlanoiu Roiz [Online resilience and recovery

workshops with Svitlana Roiz]. *NUSh – NUSH*. Retrieved from: <https://nus.org.ua/onlajn-praktykumy-stiikosti-ta-vidnovlennia-zi-svitlanoiu-roiz/>. [in Ukrainian].

10. (2022). Konteksty tvorchosti Oleksandry Yakivny Savchenko. Uminnia vchytyisia yak kliuchova zdatsnist zdobuvachiv pochatkovo osvity v realiiakh voiennoho stanu [Contexts of Oleksandra Yakovna Savchenko's creativity. The ability to study as a key ability of students of primary education in the realities of martial law]. *II Mizhnar. ped. chytan pamiaty O. Ya. Savchenko (Kyiv, 3 lystop. 2022 r.) – II International. ped. readings in memory of O. Ya. Savchenko (Kyiv, November 3, 2022)*. Kyiv, DOI: <https://doi.org/10.32405/978-966-983-389-1-202>. [in Ukrainian].

11. Onats, O. M. (2023). *Upravlinnia protsesamy v osviti. Robocha prohrama navchalnoi dysypliny dlia zdobuvachiv vyshchoi osvity stupenia doktora filosofii za spetsialnistiu 011 «Osvitni, pedahohichni nauky» [Management of processes in education. The working program of the educational discipline for higher education holders of the degree of Doctor of Philosophy in the specialty 011 «Educational and pedagogical sciences»*. Kyiv, 21 p. DOI: [10.32405/978-966-644-680-3-2022-21](https://doi.org/10.32405/978-966-644-680-3-2022-21). [in Ukrainian].

12. Onats, O. M. (2021). Pidhotovka uchashnykiv osvitnoho protsesu do realizatsii idei partnerskoi vzaiemodii [Preparation of participants in the educational process to implement ideas of partnership interaction]. *Svit dydaktyky: dydaktyka v suchasnomu sviti» (Kyiv, 21–22 veres. 2021 r.) – The world of didactics: didactics in the modern world» (Kyiv, September 21–22, 2021)*. Kyiv. P. 54–57. Retrieved from: <https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/09/21-22-veres-2021-r.-Svit-dydaktyky-dydaktyka-v-suchasnomu-sviti.pdf>. [in Ukrainian].

13. Onats, O. M. *Teoretyko-metodychni osnovy stratehii upravlinnia rozvytkom profesiinoi kompetentnosti molodoho vchytelia v konteksti tematyky pidruchnyka dlia kerivnyka zakladu [Theoretical and methodological basis of the strategy of managing the development of the professional competence of a young teacher in the context of the subject of the textbook for the head of the institution]*. Retrieved from: <file:///C:/Users/B-PRO/Downloads/58.pdf>. [in Ukr.].

14. Osadcha, K. (2016). Tiutorstvo yak prostrir dlia pedahohichnoi diialnosti [Tutoring as a space for pedagogical activity]. *Naukovi visnyk Melitopolskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Bohdana Khmelnytskoho – Scientific Bulletin of Bohdan Khmelnytskyi Melitopol State Pedagogical University. 1 (16)*. P. 52–60. (Serii «Pedahohika»). Retrieved from: <http://eprints.mdu.edu.ua/id/eprint/822/>. [in Ukrainian].

15. Lokshyna, O., Hlushko, O., Dzhurylo, A., Kravchenko, S., Maksymenko, O., Nikolska, N., & Shparyk, O. (2022). Osvita v realiiakh viiny: oriientyry mizhnarodnoi spilnoty [Education in the realities of war: guidelines of the international community]. Kyiv, 66 p. DOI: <https://doi.org/10.32405/978-966-644-614-8-2022-55>. [in Ukr.].

16. Osvitnii protses pid chas viiny: aktualni porady dlia vchyteliv. Onlain-praktykumy stiikosti ta vidnovlennia zi

Svitlanoiu Roiz [The educational process during the war: actual advice for teachers. Online resilience and recovery workshops with Svitlana Roiz]. *Osvitioriia*. Retrieved from: <https://osvitoriia.media/experience/osvitnij-protses-pid-chas-vijny-aktualni-porady-dlya-vchyteliv/>. [in Ukrainian].

17. Osvitnii protses v umovakh viiny: tendentsii ta vysnovky [The educational process in the conditions of war: trends and conclusions]. *Osvita.ua*. Retrieved from: <https://osvita.ua/school/88943/>. [in Ukrainian].

18. Tsiupak, I. (2018). Tiutorstvo yak efektyvna umova zabezpechennia yakosti osvity [Tutoring as an effective condition for ensuring the quality of education]. *Materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii – Materials of the international scientific and practical conference*. Vol. 4. Kyiv. P. 346–348. Retrieved from: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u169/tom_4_na_sayt1.pdf#page=348. [in Ukrainian].

19. Shyroka, A. I. (2017). Aktyvatsiia blukaiuchoho nerva ta somato psykhični stan liudyny [Activation of the vagus nerve and the somato-psychic state of a person]. *NeiroNews: psykhonevrolohiia ta neiropsykhiatriia – NeuroNews: psychoneurology and neuropsychiatry*. P. 11–12. [in Ukrainian].

20. *Mizhnarodne doslidzhennia sotsialno-emotsiinykh navychok uchniv/uchenyt 232 shkil Ukrainy [International study of social-emotional skills of students in 232 schools of Ukraine]*. Retrieved from: <https://sqe.gov.ua/dosen/>. [in Ukrainian].

Kyrsenko Liudmyla, Deputy Director for Educational Work, Senior Teacher, Secondary School of Grades I–III No. 128, Kyiv, Ukraine

Saiko Tetiana, Methodist Teacher of Primary Classes, Private Establishment of Universal Middle Education “GYMNASIUM «OPTIMIST»”, Hatne, Kyiv Oblast, Ukraine

Mozhan Svitlana, Psychologist, Secondary School of Grades I–III No. 128, Kyiv, Ukraine

Haleta Olena, Library Directors, Secondary School of Grades I–III No. 128, Student Of Specialty 011 “Educational Pedagogical Sciences” of the Department of Pedagogy of the Faculty of Pedagogy of Mykhailo Drahomanov State University, Kyiv, Ukraine

ORGANIZATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS IN A SHELTER DURING AN AIR RAID IN PUBLIC AND PRIVATE SCHOOLS (FROM WORK EXPERIENCE)

Summary.

The article highlights the work experience of pedagogical teams of general secondary education institutions regarding the organization of the educational process in the conditions of martial law in a shelter during an air raid. The year of work of the school administration, primary school teachers, psychologists, tutors of the secondary comprehensive school of grades I–III No. 128 and Private establishment of universal middle education is “GYMNASIUM «OPTIMIST»” Hatne, Kyiv Oblast is presented. It has been proven that it is possible to organize an effective educational process during an air raid under the conditions of additional theoretical, methodological and practical training of all members of the pedagogical and administrative staff. school team; determination of fundamental advantages; formation of teamwork skills; development of an algorithm of organizational and pedagogical measures regarding the implementation of the educational process in sheltering and overcoming stressful situations, such as: instructions; planning; provision of technical means and use of IT technologies; time management; detection and consideration when diagnosing changes, which occur in younger schoolchildren as a result of psycho-emotional injuries and providing them with psychological and pedagogical help and support; use of adequate and adapted known forms, methods and technologies; development of own methods and techniques taking into account the experience of the tutor and recommendations of the practical psychologist of school No. 128; taking into account the possible negative consequences of stressful situations in elementary school students; creation of centers of psychological support, systematic diagnosis of problems in order to improve the psycho-emotional state of children during the war during the educational process, in particular in the shelter during the air raid; provision of timely and necessary qualified psychological and pedagogical support in the organization of educational activities; helping students overcome stress; stabilization of the psycho-emotional sphere; using the experience of tutors – makes it possible to conduct full-fledged lessons, other forms of the educational process in the shelter during an air raid.

Keywords: educational process; shelter; psycho-emotional state; psychological support; teamwork; younger children; air raids.